

# ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІВ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

*старший викладач О. М. Танасійчук*

ПВНЗ «Медико – Природничий Університет», [prioralaunch@gmail.com](mailto:prioralaunch@gmail.com)

*кандидат психологічних наук, доцент Н. І. Тавровецька*

Херсонський державний університет, [188218@gmail.com](mailto:188218@gmail.com)

**Вступ.** Сучасні умови життєдіяльності формують нові вимоги до особистості фахівця, а особливо соціально-психологічної галузі, зокрема психологічного професійного спрямування. Це стає можливим, за рахунок, соціальних, політичних, економічних та суспільних змін, що впливає на психологічний стан населення та способи надання психологічної допомоги.

**Постановка проблеми.** Особистість фахівця-психолога є визначальною при виконанні професійної діяльності, тому дослідження психологічних особливостей професіоналів набуває особливої значущості.

**Завдання статті** – окреслення основних психологічних особливостей особистостей, що професійно зайняті у психологічній сфері в умовах сучасності (пандемія, операція об'єднаних сил, дистанційна форма надання психологічної допомоги тощо).

**Виклад основного матеріалу.** Професійне становлення розпочинається з моменту формування бажання до професійної діяльності, активного пошуку професійного заняття та закінчується досягненням людиною пенсійного віку. Як зазначає Т. Алексеева, під становленням визначають перехід від однієї визначеності буття до іншої. Усе, що існує, перебуває у становленні, а його буття й є цим процесом [1]. І ці переходи відображені в сім стадій: оптант, адепт, адаптант, інтернал, майстер, авторитет, наставник. В сучасних умовах не має детермінації до певного місця навчання/стажування, оволодіння професією може відбуватися безпосередньо і в домашніх умовах, індивідуальному навчанні або самонавчанні, професіоналом в певному виді діяльності не обов'язково ставати в 50 років як раніше. Певні часові межі для кожного з

етапів встановити важко – це залежить від багатьох факторів і в більшій мірі – особистісних.

За О. Кокуном сформовано основні компоненти професійного становлення фахівців: особливості опануванням нової соціальної ролі, набуття досвіду самостійного виконання професійної діяльності, формування професійної позиції, формування індивідуального стилю діяльності, рівень професійних досягнень та інші.

Для емпіричного дослідження було використано: методику «Опитувальник стадії професійного становлення» (О. Кокун) для встановлення етапу професійного становлення; методику «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікації А. Реана) вивчала рівень вираженості мотиваційних тенденцій; методику «Дослідження професійної ідентичності» (Л. Шнейдер) спрямована на цільове дослідження типу професійної ідентичності; тест «Хто Я?» (М. Кун, Т. Маркпартленд; в модифікації Т. Румянцевої) використовувався для встановлення рівня самооцінки, а також визначення значимості професії психолог в житті досліджуваних.

Вік респондентів варіюється від 21 року до 40, найбільше представників 25-річного віку (19 осіб). Такий віковий розмах пов'язаний з різним входженням особистостей у професію, декретними відпустками, професійними переривами та інше. Також цікавим є розподіл досліджуваних за стажем роботи та сферою професійної реалізації. Стаж роботи 2 місяці у 3 осіб, 1 рік – 23 особи, 2 роки – 19 осіб, 3 роки – 18 осіб, 4 роки – 11 осіб, 5 років – 9 осіб, 6 років та 7 – по 3 особи. Найбільше представників приватної практики (39 осіб), шкільних психологів (16 осіб), психологів ДНЗ (7 осіб), педагогів-психологів – 6 осіб, психотерапевтів та дитячих клінічних психологів – по 4 особи, аспірантів – 3 особи та 1 військовий психолог.

Анкета «Опитувальник професійного становлення» (О. Кокун) дозволив нам дізнатися про специфіку особливостей професійного становлення та його компонентів у суб'єктивному плані. Результати за опитувальником

представлено за базовими характеристиками та розподілом за відповідями на них.

Соціальна роль спеціаліста досить довго освоювалася 55% наших респондентів, як усі – 37,5%, швидко – 5%, дуже швидко – 2,5%. На етапі первинної спеціалізації входження у професію психолога, в основному, освоювалася достатньо велику кількість часу, або суб'єктивно сприймається як довго, оскільки тільки з часом темпоральність стає більш об'єктивною.

Самостійність в реалізації професійної діяльності також в оцінці має розтягнуті межі за думкою досліджуваних. Так, багато часу було витрачено на формування самостійності у 5% респондентів, довго – 62,5%, як усі – 12,5%, швидко – 17,5%, дуже швидко – 2,5%. Остаточна власна професійна позиція є сформованою у 5% психологів, ні – 10%, частково – 65%, майже – 20%. Розподіл результатів за остаточним професіональним стилем професійної діяльності майже подібний: ні – 10%, частково – 52,5%, майже – 32,5%, так – 5%. На даному етапі подібні речі не можуть бути сформованими, оскільки, ще не має чітко вираженими важливі характеристики, що стосуються професійної ідентичності, менталітету, спільності з іншими та інше. Те, що ми маємо відсоток респондентів, що точно знають куди йдуть і чого бажають у професійній діяльності – може пришвидшити перехід на інші етапи, але не дають можливість перескочити даний.

Професійний рівень відзначається як низький 5% респондентів, нижче середнього – 15%, середній – 75%, вище середнього – 5%. Психологи, у процесі практики здобули не тільки знання, але вміння та навички.

Професійні досягнення оцінюються як низькі у 5% респондентів, нижче середнього – 22,5%, середній – 50%, вище середнього – 22,5%. Тобто, ми можемо говорити про певні стабільні професійні досягнення у групі первинної професіоналізації.

Остаточний професійний менталітет, ідентифікація, корпоративність, ознаки більш пізніх етапів професіоналізації, і є чітко вираженими у 7,5% респондентів, не сформовані – 17,5%, частково – 52,5%, майже – 22,5%.

Сформованість професійної мобільності та гнучкого стилю діяльності має такий розподіл: ні – 10%, частково – 45%, майже – 35%, так – 10%. Як зазначає Т. Прохоренко [3], професійна мобільність – це один із видів соціальної мобільності, який визначається не лише здатністю особистості змінювати свою професію, місце і напрямок діяльності, але й умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а також здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище. У більшості випадків результатом професійної мобільності стає ефективна трудова діяльність. Психологи первинного рівня професіоналізації мають внутрішню силу до професійного руху, змін та динаміки професійних зрушень.

Самооцінювання підвищення кваліфікації професійного рівня діяльності розподіляється за критеріями: неуспішне – 5%, скоріш неуспішне – 10%, посереднє – 20%, успішне – 60%, дуже успішне – 5%. Загалом, будь-яка нова інформація, психологічні курси, тренінги, майстер-класи позитивно впливають як на особистість, так і на професійну діяльність.

Вираженість творчого рівня професійної діяльності характерний, у повній мірі, для 5% респондентів, майже – 2,5%, частково – 62,5%, ні – 30%. Фахівці цього етапу навчаються підходити до професійній самореалізації не тільки з позиції усталених теоретичних підходів, а й вже можуть модифікувати існуючі техніки та технології роботи, можливо розробляти авторські програми.

Показник самопроектування власної професійної діяльності та кар'єри максимально виражений лише у 2,5% респондентів, майже – 17,5%, частково – 52,5%, ні – 27,5%. Н. Чепелева та С. Рудницька розглядають самопроектування як здатність особистості діяти, виходячи з власного задуму, проекту відносно свого майбутнього (життєвий проект) та власної особистості (особистісний проект) [4]. За таких умов воно є однією з провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів. Цей процес базується на інтерпретації та осмисленні попереднього особистого і соціокультурного досвіду шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір та створення власного

сміслового наповнення, тобто, поки наші досліджувані не мають достатньо особистісного та професійного досвіду, та в процесі освоєння соціокультурного.

Відповіді на запитання про вершину професії є цілком закономірними: ні зазначають 87,5% респондентів, частково – 7,5%, майже – 5%. Досить рано говорити про значні професійні досягнення з особистісним змістом.

Зацікавленість в своїй професійній діяльності виражена слабо у 35% досліджуваних, середньо – 47,5%, сильно – 17,5%. Переважна кількість респондентів проявляють інтерес до професійної активності. Задоволеність змістом професійної діяльності виражаються в такому співвідношенні: скоріш незадоволені – 25%, скоріш задоволені – 65%, задоволені – 10%. Загалом ми маємо позитивне відношення до власної професійної діяльності у значної кількості досліджуваних.

Натомість, задоволеність заробітною платнею не на високих позиціях, а саме: не задоволені – 17,5%, скоріш незадоволені – 40%, скоріш задоволені – 30%, задоволені – 12,5%. Спостерігається потреба у більшому фінансовому забезпеченні власної праці.

Задоволеність кар'єрою, у більшості, також має низький рівень: не задоволені – 2,5%, скоріш незадоволені – 52,5%, скоріш задоволені – 32,5%, задоволені – 12,5%. Можливо, це пов'язано з несформованим планом професійної діяльності, або високим рівнем амбіційності особистості.

Соціальне положення не викликає значних розходжень у результатах: не задоволені – 5%, скоріш незадоволені – 22,5%, скоріш задоволені – 55%, задоволені – 17,5%. Можливо говорити, що соціальна позиція не пов'язана з тривожністю або невротичними розладами.

Любов до професію виражається у відповідях: нейтрально – 12,5%, скоріш любите – 50%, любите – 37,5%. Більшість респондентів мають теплий та позитивний емоційний тон відносно власного професійного вибору. Можливо, це стимулює підвищення кваліфікації професійного рівня: ні – 5%, рідко – 37,5%, періодично – 47,5%, постійно – 10%.

Відносини з колегами та відносини з керівництвом не викликають значних негативних почуттів та оцінюються: середнє – 15% та 32,5% відповідно, добрі – 70% та 55%, дуже добрі – 15% та 12,5%.

У групі первинного рівня професіоналізації спостерігається втомлювальність на протязі робочого дня на рівнях: сильно – 5%, середньо – 75%, не сильно – 20%. Тобто, робоче навантаження є помірним для більшості. Щодо загального рівня здоров'я: посередньо – 37,5%, добре – 55%, дуже добре – 7,5%.

За методикою «Дослідження професійної ідентичності» (Л. Шнейдер) було встановлено, що *передчасна ідентичність* має яскраво виражений статус лише у 12,5% респондентів. Це є показником не проходження досліджуваними критичних етапів професійного життя, а професійне становлення відбувається на основі механізму наслідування професійному еталону. Яскраво вираженою є *криза вибору*, яка проявляється у 20% респондентів, характеризуючись критичним відношенням до професійної реалізації, активною боротьбою за власні професійні амбіції. *Дифузна ідентичність* – у 20% досліджуваних, що мають практично відсутню визначеність у професійному плані. *Досягнута ідентичність* зустрічається у 25% респондентів. найкращий варіант, за яким особистість, подолавши критичні періоди професійного становлення набувають рис професійно спрямованої особистості, незалежної та творчої у своїй діяльності. *Псевдоідентичність* виражена у 32,5% та є свідченням амбіційності особистості, підкреслення власної професійної значимості.

За методикою «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікації А. Реана) оптимальний мотиваційний комплекс (ВМ > ЗПМ > ЗНМ та ВМ = ЗПМ > ЗНМ), зустрічається у більшості досліджуваних, а саме 42,5% та 2,5% відповідно. Мотиваційний комплекс ВМ > ЗНМ > ЗПМ – 18,75%, ВМ > ЗПМ = ЗНМ – 26,25%, ЗПМ > ВМ > ЗНМ – 6,25%, ВМ = ЗПМ = ЗНМ – 3,75%. Зовнішня негативна мотивація втрачає будь-який сенс для цієї групи досліджуваних, вона посідає останнє місце майже у всіх варіаціях комплексів. Лише у 6,25% випадків зовнішня позитивна мотивація виступає значущою для

особистостей. Психологи первинного рівня професіоналізації вмотивовані внутрішньо, тобто при реалізації професійної діяльності вони опираються на власні потреби та переживання, не враховуючи думку, або бажання інших.

Рівень самооцінки виміряний за тестом «Хто Я?» (М. Кун, Т. Маркпартленд; в модифікації Т. Румянцевої) розподіляється так: адекватний рівень самооцінки характерний для 77,5% досліджуваних, занижений – 3,75%, завищений – 18,75%. Психологи, на етапі первинної професіоналізації, в оцінці себе, є найбільш близькими до реального образу Я, про що свідчить і показник саморефлексії: низький рівень відмічається у 3,75% досліджуваних, у 88,75% – середній; у 7,5% – високий. Залишається стабільною орієнтація на сьогоднішнє, вона виражена у 98,7% досліджуваних, на майбутнє лише у 1,3%. Життя психологів цікавить «тут і тепер». Цікавим є порівняння наших результатів з даними інших спеціальностей, чи ці показники є стабільними для всіх, або специфікою психологічної діяльності, оскільки у своїй роботі досить часто ми намагаємося повернути людей до «реальності», змусити відчуті емоції сьогодні, навчити не відкладати на завтра.

Опис себе в категоріях соціального відношення є важливим аспектом на свідомому рівні для досліджуваних групи первинної адаптації. Актуальним залишається аспекти соціалізації, прийняття іншими. На несвідомому рівні простежується тенденція до проблеми уточнення власного Я, підкреслення власних значимих особистісних характеристик.

**Висновки.** Таким чином, ми бачимо не сформованість особистісної професійної позиції, низький рівень професійної ідентичності, адекватним рівнем самооцінки, спостерігається переважання збалансованого мотиваційного комплексу, навчання професійній діяльності здійснюється через процеси інтеріоризації напрацьованого досвіду іншими спеціалістами, простежується тенденція незадоволеністю своєю професією. Спеціалісти первинного рівня професіоналізації відчують певне незадоволення обраною професією і собою в ній, при високому рівні внутрішньої вмотивованості.

### Література:

1. Алексеева Т. В. Професійне становлення особистості в системі вузівської підготовки: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. №4. С. 45-51.
2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
3. Прохоренко Т. Г. Професійна мобільність як фактор професійної успішності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Соціологія. 2017. №4. С. 167-174. Доступ за URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyuac\\_2017\\_4\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyuac_2017_4_15).
4. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроектування. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 71-77.